

WAAR WOORDEN TEKORT SCHIETEN -

FRANSE KERKRAMEN IN HET RIJKSMUSEUM

Een jaar of wat geleden stuitte ik op de taalfilosofie van analytische filosofen als Wittgenstein en de resolute verwijdering^{van} alles wat er vroeger aan metafysica en aanverwante takken van filosofie was geproduceerd leek me zo verhelderend en de reden zo heerlijk eenvoudig, dat het mij toeleek dat er in het vervolg slechts plaats was voor de geschiedenis van de wijsbegeerte. Daar ben ik nu wél wat van terug gekomen, maar die taalfilosofie heeft niet nagelaten blijvende indruk te maken.

Taal is in de eerste plaats een interpersoonlijk communicatiemiddel en kan deze functie alleen goed vervullen als er voldaan is aan de eis dat de taaluitingen refereren aan een voor ieder toegankelijk terrein, de empirie. Taaluitingen moeten volledig te herleiden zijn tot algemeen toegankelijke zintuigelijke waarnemingen, en mogen geen beroep doen op zuiver persoonlijke ervaringen om aanspraak te kunnen maken op zinvolheid. Pas als hieraan voldaan is, heeft het zin te praten over het al of niet waar zijn van een propositie. Aagezien in de metafysica een beroep wordt gedaan op boven-empirische, transcendentale kenbronnen moet aan de metafysica elke zinvolheid ontzegd worden. Metafysische taaluitingen zijn waar noch onwaar, zij zijn zinloos. Door een analyse van de structuur van de taal worden hiermee inherente beperkingen en begrenzungen van datgene wat met taal uitgedrukt kan worden blootgelegd.

Bij de aanvankelijke bewondering ging ik zover dat ik dacht dat alles wat niet zinvol in taal uit te drukken was, ook niet anders bestond dan als een fictie van de menselijke geest. Deze enge beperking van het bestaande tot in taal uitdrukbaar heeft ook niet stand gehouden, er heeft zich een zekere herwaardering voor het letterlijk onzegbare voorgedaan. Het telkens weer pijnlijk stuiten op een sfeer van het ondenkbare en onuitdrukbare, was tenslotte niet meer terug te brengen tot de eigen onvolmaakte taalbeheersing, de erkenning van een terrein van gevoelems en ervaringen die niet adequaat verwoord konden worden in een interpersoonlijke taal drong langzaam door. En tegelijk met het ontwaren van een gebied van persoonlijke, niet overdraagbare ervaringen daagde er iets van een fundamentele eenzaamheid, het voor altijd opgesloten zitten met en gevangene zijn van de eigen indrukken. Datgene

wat het meest aanspreekt blijkt niet dan onvolmaakt en zeer gebrekkig een uitdrukking in taal te kunnen vinden: een terrein waar woorden te kort schieten.

Maar wat de taal niet vermag, kan misschien wel in zekere mate bereikt worden door een of andere kunstvorm, zodat men niet geheel ten onrechte maar wel verwarrend kan spreken van de taal van de muziek of de taal van een schilderij. — Dit beweert overigens niet te zeggen dat de "essentie" van de kunst gelegen zou zijn in het uiting geven aan wat in taal niet te vangen is, het is niet meer dan een mogelijkheid. Kunst is niet, kunst kan zijn.

Hier kom ik dan op de gebrandschilderde vensters uit Franse middeleeuwse kathedralen die in het Rijksmuseum te Amsterdam zijn opgesteld. Ik ging er eerste kerstdag heen met de vage herinnering aan een enkele kathedraal die ik in Frankrijk bezocht heb en waar zich toen opeens een gevoel van welhaast mystieke openheid van mij meester maakte bij het opnemen van het door de hoge, kleurrijke vensters naar binnen stromend licht. Waar alles hoog en hemelwijd was schemerde toen het besef van de beperktheid van het menselijk vermogen om zich in volle bewustheid rekenschap te geven van hetgeen hij ervaart.

Een eerste kennismaking met de tentoonstelling valt degene die niet met soortgelijke indrukken gekomen is, aanvankelijk tegen. Slechts weinig doet denken aan de imponerende ruimteloosheid van een gothische kathedraal. In een aantal nissen zijn fragmentarisch panelen van de vensters geplaatst als was het een schilderijen-tentoonstelling. De pijnlijke ontluistering doet zich gelden van een gedicht dat ontleed wordt in regels, woorden en lettergrepen, waardoor de schoonheid geheel teloor dreigt te gaan. De mogelijkheid om de panelen van dichtbij te bekijken is misschien instructief en leerzaam, maar een indruk van het waarom van de roem en de faam van deze vensters lijkt er niet mee verkregen te kunnen worden.

Eerst moeten de van huis meegenomen verwachtingen verdwijnen om weer te kunnen genieten en waarderen. Dan blijkt dat de afzonderlijke afbeeldingen meer zijn dan een op zichzelf weinig zeggende aanschaauweling van gekleurde stukjes glas. Vaak blijkt bij de afgebeelde figuren een onvermoede innigheid en diepte te ontdekken. Ook de figuur van Gideon, die op het aanplakbiljet is afgebeeld, blijkt na enige tijd wat méér te bezitten en het eerst vrij tamme, vlakke affiche komt weer langzaam tot leven. Eerst dient de overweldigende, grootse indruk van de

het omhoog strevende gewelf van een gothische kathedraal opgeborgen te zijn, om dan open te staan voor het subtiele, het intieme en ^{de} betekenisrijkdom van de tafrelen en figuren.

Dan, na enig rondlopen, het van verschillende kanten opnemen, komt ook weer iets over van de totale schoonheid van deze vensters, vooral als de afstand tot de vensters zo groot is dat de voorstelling niet meer zo duidelijk en nadrukkelijk is. Dan komt de kleurenrijkdom, het fonkelend blauw, het helder rood, het mistig groen en het helle geel meer en meer naar voren. Iets dringt dan weer door van van de waaier van kleur en schittering, het uibundig stromen van licht.

Gewapend met het begrip op deze tentoonstelling opgedaan, zou het betreden van een gothische kerk grotere voldoening kunnen geven. En voorts het verdiepte besef dat een simpel plaatsen van de glas-in-lood ramen als beeldende navertelling van de bijbel voor de analfabeten niet geheel recht doet aan een misschien diepere betekenis van deze vensters in de ruimte van de kathedraal, als een uitdrukking van wat anders niet uit te drukken valt. Staat er niet geschreven: "Zalig zijn de eenvoudigen van geest"?

... .. Klaas van Berkel

Herfsttij der Middeleeuwen Prof. dr. J. Huizinga

Een kritische cultuurstudie over gedachten en levenspatronen van de 14e en 15e eeuw in Frankrijk en de Nederlanden .

In een 17-tal hoofdstukken geeft de auteur een boeiende kijk op beide eeuwen en op de factoren die uiteindelijk tot de ondergang hebben geleid .

XX + 393 pag., geb. f 42,00 12e druk ISBN 90 01 40907 5

Van Marx tot Mao Dr. A. Stam

De communistische herziening van de marxistische ideologie

Historische Studies XXV

Het communisme heeft in de loop van zijn geschiedenis drastische koerswijzigingen volvoerd en tegelijk zijn lippendienst aan de marxistische orthodoxie voortgezet . Aldus maakte de marxistische eenheid van theorie en praktijk plaats voor de communistische spanning tussen beginselen en belangen .

Een handboek, dat inleidt tot de algemene geschiedenis van het communisme .

389 pag., ing., geïll. f 34,50 ISBN 90 01 39011 0

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel .

H. D. Tjeenk Willink bv

Postbus 58, Groningen

HET
IS
MAAR
DAT
U
WEET

SB

STANDAARD-BOEKHANDEL

Zwanestraat 41-43 - Tel. 126749
